

АРХАНГЕЛЬСКИНИН 400 ЧЫЛЫНГА

ЧУРУКТА: I Петринин хуларден шуткуп куткан турас-
калы. (М. М. Антокольский 1872 чылда куусеткен бол-
гаш Архангельскиге 1911 чылда тургускай).
Н. МАЛЫШЕВТИН, С. ГУБСКИНИННИН ФОТОЗУ.
СЭТА-нын фотохрониказы.

АК ДАЛАЙ ЭРИНДЕ ХООРАЙ

Архангельск хоорайы
1934 чылда Пур-Наволок
мулдулга үндөсөлүр тур-
гускай. Ак далайга чыгуу.
Мында таарымчалыг туру-
туң байдалы далай өртүлүн
тударында ирилгил болган.
Варымы Европанын күрү-
лери-биле садыгжарынып
мында Россиянын чүгүлө
чагыс төвү ол турган.
I Петр Архангельскини
«Россия күрүленин кол
экин» деп адаан.
Соңу девицкээрге рево-
люшмачарыны-биле
хобашкан чайынычак
арынар Архангельскини
төгүзүңгө бижиттинген.

Улуг Октябрьнын тин-
делгезинин сөөдүндө эр-
ге-чагыганын эрги ор-
ганарын шиптирленип
үзүлгөн эгелен. Флот-
ту, үлөтүр бугурулгелери,
банкылары национализас-
таан. Ол чорудулгаларга Ан-
тананын интервенцияны
моондактаан. Чакыт байдал-
га турган большевиктер
болгаш партизаннар дашты-
ны эжеленчилерге, ак гар-
дейжилерге удуур маадырлыг
демиселди чоруткан.
1920 чылдын февральда
Соңу девицкээрге Совет
эрге-чагыганын база катал
тургускай. Баштайгы беш

чылдарда Соңу девицкээрге
чаа заводтар туттунган. Со-
вет Соңу чүктүң он-он муң
ажылы чоннары Ада-чүрт-
түң Улуг дайыннын чылда-
рында Төзүн чүртүң хос-
талганын болгаш хамаары-
нас чоруну база маадыр-
лыгы-биле камгалаан. Фронт
ынчаарда Архангельскини
мырнын чанынга — Кар-
елга турган.
Амгы үедө Архангельск-
ныш болбаадырдыг кылы-
рынын ыш-химия үлөтү-
рүнүн комплекстиг бүтү-
вилел төвү-дүр.

СЭТА-нын фотохрониказы.

Куш-ажылдын Кызыл Тук орденит
«Кызыл дарган» деп судно септээр за-
вод — Архангельск хоорайнын муракты
бугурулгези.
ЧУРУКТА: заводтун судно септээр

черинде.
Н. МАЛЫШЕВТИН,
С. ГУБСКИНИННИН ФОТОЗУ.
СЭТА-нын фотохрониказы.

ХАРЫЛЗААНЫ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

дымган кол сорулгалар ол.
Бистин коллективтин амыл
чорудулганын шиптирлесе
чотуур өске айтырлар база
бар. Ол дээрге, хамаатыларын
хүлээп алыры, оларнын бил-
диринкинирнин, сумелерин,
хомаадаларын сайгарып кө-
рүлүр.

Сагылга-турмуш быжыг-
лаары, пал күүселдери чепи
алыры, харымсалгалыг бол-
гаш органиакты чорукту бе-
дилери — бо база-ла кол ай-
тырлар болуп артар. Бо
болгаш өске-ла айтырлар
дугайында бүдүрүлгө турал-
дарында чугаажапп, күш-
ажылдын бүдүрүлгө турал-
дарында өске хуу өстүр-
рин, продукциянын ботүлгөн
0,5 хуу кудулаарын соци-
алистг хүлээленинде айт-
каннар. Иччал кээрде барык-
ла ийн муш рубльдин кам-
налганын алыр бис.

Бистин комбинатта соци-
алистг чарышка идеекелгил
киржи, шалыпчы амылдар
тураларын саны өлөөш
эвес. Тракторист О. Х. Хо-
мукчу, хеп чүр черде А. А.
Чымба, чунар-бажын амыл-
чы Х. Ч. Хертек болгаш өс-

келер-лаа коллективтин бедн
алынга шыныч болуп, төлөп
тит чорутуп көргүзүп туралар.

Район төвүнүн чурттагы
чонуну дилөөн бугулар Кы-
зыл-Мажалыта чунар болгаш
хеп чүр комбинатты алгаш
талганын амылдар кылган.
Хары ула 20 кижи чун-
нар турда, ону ам 30 өлүттү
кылдыр удултурган. Алаа
немей үш баканын кылган.
Район төвүңге чылда 26 төг-
на хеп чүр турган болза, ам
ооң кемчелги ийн катал өсө
берген. Чаа кудулаарын
ажылгалга киргеш, аалчылар
базынынын чылдымга чет-
киил мында кошкан. Ооң ачы-
мында алаа кээр аалчыларга
таарымчалыг байдал тургус-
тунган.

Бистин амылчыста чет-
пестер бар. Оларын чылдым
алыр дээш коллективтин кү-
жүн өлгө мөөнөп, бо чылдын
планнын өлөөлөрүн күтсө-
дир сорулга-биле күжениш-
кининг амылдар турар.

Р. МИЛЛЕР,
районнун чурттагы комму-
нал амылдар бугурулгэ
эргеленин начальниги.

Пассажир — автобус — орук

АВТОБУС БОЛЗА...

Ээрбек суур Кызылдан
мыр асес. Кызын хем доя
бээр, оларнын аразы улам
кызырлар — чүгүлө он сес
километр. Ындыг турбузе,
мынар баар автобустар орук
бага болганында чорбайн
турар. Хоорайда херекти
кижилер сумкаларын, уру-
дарын чүктөпкөш, чадаг ба-
зыптар. Ийн шак хире орук-
на өртөр.

Суурнуң чону эвээш эвес.
Кызыл хоорайда өөренип
турар уру-дарыгыл улуус
хей. Ыраккы коданнарда
чурттан турар малчынар
база машина дөзүп чорааш,
ажыл-херээн бүдүрүп ап ту-
рлар.

Бо орукту шала кылгаш,
соксаан.
Суурнуң чону автобус
манчал эгелерин четтик-
пейн манал турар. Ол ка-
жан көстүп келир ирги?
Х. САНЧАН,
Ээрбек көдөз Советтин
депутаты.

НЕГЕЛДЕЗИ ЧӨПТҮГ

вүрел-биле чугаалажып ту-
рар болду. Садмга-даа
баарга, автобус чок чоруп
шыдаа-тыр мен деп чугаа
дыкчалар. Найысаладан
мыр асес черде турар-даа
болза, автобус чокта черде

аргыжары берге. Чежеге дээр
кылаштажып келир боор.
Чонунуң бо чөптүг негелде-
зин Кызылдын пассажирлер
АТБ-зи канчаар өөренип
нөрүп турар ирги?
С. САРЫН-УОЛ.

ЧУРТТАКЧЫЛАРНЫН ДИЛЭЭ

Күр-Чер суур-биле район
төвү болур Каа-Хем суур
болгаш Кызыл хоорайнын
аразында аргыжылдаа чет-
пестерин бионикседим. Лу-
рал-суугаа-даа бо айты-
рынын чугаалажып шак бол-
дуус. Байдал экижидер.
Суурда Тыва АССР-нин
Дюди Советинин, район
болгаш көдөз Советинин
депутаттары-даа бар. Айты-
рыны үстүкү органның
мурунга тургузуп келген.
Ол хиреде чонун аргы-
жылганын экижидер талазы

өлдө хемчеглер алдыманг
турар.
Тинделгезилер Шамбалыг
баар хүнде чангыс халымар
автобуска шыкшайын турар.
Найысаладан мыр асес-даа
болза, бо аразында чадаг
кылаштар берге, автобус
албан херек. Чорумал маши-
на бадылаан кижи экижидер
боор. Чүгү машиналарына
кижилер олуртуп эвес, чам-
дык улуус Кызылга кири-даа
базып келир.
Март 29, 27 хүнеринде

Кызыл кирер дээр улуус чы-
лы берген турган. Шамба-
лыг автобустун манал турду-
вус. Келген автобусте кижи
кири-даа аржакан. Каш ки-
жи дымыржып кире берген,
арктаннары туруп калган.
Оларнын аразында үш хүн
улаштыр нөрүп чаадаан ки-
жилер бестин бар. Чонунуң
негелде-хомудаларын өөр-
енип көрөш, бистин суурже
ода бир автобустун чоруду-
дарын чурттакчылар дилеп
турар.
Э. ТЕЖИТ.

СЕСЕРЛИГ ЧЕДЕРИ БЕРГЕ

Сесерлиг суур Туран баар
оруктун кыдымында. Кызыл-
дан Тарлар, Хадик болгаш
район төвү барып турар ав-
тобустарга олуруп чоруп ту-

рар бис. Кызылдын авто-
букалындын билет садарга,
баштай мыр улууска садар
бис дээр азы чок болза, ал-
бан Туранга чедир бээр.
Мындыг таварылга аржакан

рынга аажок эпчок. Ычан-
гаш сесерлигилерин тала-
зын база көрүрү боор деп
идегеп тур бис.
С. УДУМБОРА.

ОРУК ТУДУУН ЭКИЖИДЕР

Өвүрден Дус-Даг ажарда
Калданга, Хендерегилер
ажылдар дескинер үзүн
орук бар. Онгеш таварып
Уш-Белдир баар Хову-Ак

сынын оруу-биле чоруп
болза, дорт-даа, малгаш-
лаа база эвээш. Ой кило-
метрин кызырлып болур.
Кынар-чаар чүгүлө-даа кам-

налгалыг, чонунуң аржакыл-
гаш-даа экижидер болгай. Бо
бүгүн өөренип көрүрүң
аргазы чүү ирги?
Б. КЫРГЫС.

Пассажир аргыштырлыг-
амн экижидери — чугула ай-
тырларын бирээш. Бо
чылдын эгезинде парлаттын-
ган материалдарда Ээрбекче
автобус орук багайында
чорувайн турарын айткан
бис. Пассажир АТБ-зинин,
КАН амылдарчыларын
болгаш Тыва АССР-нин
эргеленин амылдарчы-
лы ийн-үш улаа оруктун
байдалын хынал ахтыларын
тургускай. Орукту «Кызыл
тарачын» совхоз турар
ужурлуг. Ычанга чонун
негелде-хомудаларын өир-
ле дугайында ук амыл-
агынын удуртукчулары өөр-
енип көөр турган. Январ
айда үнгөн шүгүмчүлгө
хамаарыштыр совхозтун
директору Д. Д. Сирота,
Туран хоорай Советинин
күтөсүмүнүң даргазы В. А.
Витковский олар кандыг-даа
хемчег албаан. Пассажир
аргыштырлыг оруктар-
нык байдалында хамаар-
нык болгаш, орук туудун-
ге болгаш септелгезинге ки-
чозегейн салган болза эки.
Амдымында кылдыган азы
кылдыр ужурулг амылдар та-
лазы-биле редакцияга ха-
лыр келбөө. Бо айтыр-
ларын чөптү шиптирлесе
район СЭП Бин-Хем рай-
комунун, райтүсүмүнүң
кирилгези улуг болур
ужурлуг.

Чер суурине автобус бээр-
ниң байдалы чок. Ынаар
чоруп турган автоустарын
хос чорушкунары хоя
боорга, ол рейстерни со-
лаан. Амгы үедө ону та-
варып чоруп турар Шамбалыг
автобустун хүнде ийн улаа,
эргелеске чоруп кылдыр
чүрүмчүлгөн. Эртөн Кы-
зылдан үнгөн эргенге рейс
хос болур. Оон харын элэни
кижи кээр. А кеежэ үнери
долу болур, ыччалза-даа
оортан курут чыгыш келир.
Ындыг болган учурунда, ам
немелде автобусту үндүр-
гөн ажы чок. Улуг авто-
бустаның хос чорушкун-
нарын каражазы улуг.
Автобус чугула херек бол-
за, совхоз тускай чагы
киргеш, кайы хүнде кандыг
автобус хергил, пассажир
АТБ-зинден чагыдып ап бо-
лур.

Бир-тээ, чурттакчылар
ийн-үш улаа хомудан турар
болганда, СЭП Кызыл рай-
кому, райтүсүм бо чет-
пестерин чаладырнын
оруктарын дилеп тывары
чугула. Чурттагы суур о-
руду район азы совхоз тө-
лү-биле аржакыл машина-
лар болза эки. Чамдык
суурларда бо аразында а-
тыг, чадаг чоруп турар та-
варылгалар хей. Улуг авто-
бустандан ангыда мындыг
чегерли аржакылга бее-
рек автоустарын чүгө
ажылган болгашыл. Мындыг
честтер барык район о-
рудуңда бар болгай. Ол ыш-
кан оруктар, көвүртүлгө
септелгези, орук шыкээш-
кининг демдектерин тур-

«Туваавтобус» катты-
жышкынның пассажир-
лер аргыштыр килдизин
эргеленчон А. Н. Тава-
самовуң тайчылап турары-
биле алырга, күр-

гузары дээр өске-даа аржы-
жылганы экижидерине ха-
маарышкан айтырлар че-
дир шиптирлестинмеин ту-
рар.
Автобукалар болгаш ав-
тоустары каттыжыш-
кыны Сесерлиг улуус чоруп
турар дөрт автобукалар
суурнуң чону олуртуп болу-
рунуг аргалары бар деп ха-
рылаан. Кызылдан чоруп
билеттерин Сесерлиге чедир
автобукалар кассаларын-
дан садып алыр, а оон кээр-
де, автобусту чолгаштыр-
дан алыр. Ангы автобус үн-
дүрүн амдымында көрдү-
мейн турар.
Дүгү дүжүп, хем орук үнө
берген үедө, аржакылга ай-
тырымын паромнарын
үлүү база улуг. Эртөн чы-
лын «Нара-Хаан» совхозтун
паромунуң ажылында чет-
пестерин дугайын номчу-
чулар биче бижээн. Пас-
сажирлер сөөктөн авто-
бустан орта саадаар чорук-
тар таварып турган. Бо
честтерин бо чылын ка-
тапталыа күжүңиң.

Пассажир аргыштырлыг-
амында четпестер бар. Чам-
дык айтырлар ук черин
эрге-чагырга чедеринден
хамаарып турар. Ычан-
гаш чер-черде амыл-агын
удуртукчулары четпестерин
эдип алыр дээр хей тала-
зы амылдарын кылм чор-
удары негетинин турар.
Чүгө дисе аржакылганы
экижидери дээр-ле, чо-
нуң хандыкчыларын экижиде-
ри, кижилерин үнелиг
үс-шакын камнаары болур.
А. ХОВАЛЫТ.

Варшава Керээзинин Организациязынын хүнүңге холбаштыр

ТАЙБЫННЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ

Чылдын-на май 14-те социалистг дем каттыжылга-
зын чурттарынын улустары, чаагай күзө-сорукуң
кижилери Варшава Керээзинин Организациязынын тур-
густанын байлары-биле демделген турар.

Төгүлүк фактыларын са-
дымдыг көөр кижи бугуру
социалистг чурттарын ол
бугурула камгалал сорулга-
дыг шери-политиктиг эвиле-
дин хей чылдагы амыл-ча-
рудулганын сайгарып көрүп
тура, Варшава Керээзинин
Организациязын тайбынын
хандырыны база соци-
алистг чаалап алыш-
кынынын камгалаарына
шылтангай рольдуг бол-
луп турарына ханызы-би-
ле бугурур. Европанын
улустары ам 40 чыл хире
үедө тайбын дээр аадаанга
чурттал база амылдар кел-
гени оон бугурулгелди бады-
кал болура.

Кийи төрөлгөтөгө, эне
чугула айтырынга — дайын
болгаш тайбын айтырынга —
Варшава Керээзи-биле
каттыккан социалистг чурт-
табын болгаш боо-чеп-
секти дугайында дээр чы-
гыш чок болуп келген.
«Бис кымга-даа бугурустуң
узеленисти, нигилдег тургу-
зулушту албадап сыгавайн
турар бис. Биске өскөнүн
челери база херек чок. Со-
вет Эвилели чүгүлө чангыс
орукту — тайбын кожа-хел-
бө дугунаарынын оруун,
делегейге бот-боттарына
ажыктыг кады амылдары-
нын оруун ыш-на, септи-
ли-биле сумел турар» —
деп, СЭП ТХ-нын Чингине
секретары, ССРЭ-нин Дюди
Советинин Президиумунуң
Даргазы эш К. У. Черненко
Москваң «Калдыр болгаш
Маска» металлургия
заводунун амылчынары-
биле учуражышында
демделген.

Оон көсүк чижээ бот-бот-
тарында удуур күш амыл-
дарынын болгаш тайбын
харылааларын тударынын
дугайында Варшава Керээ-
зинин кирилгелери күрү-
нелерин Соңу-атлантика
керээзинин кижигунеринге

саныг болур. Оон-биле ка-
ды Варшава Керээзи ядро-
дун дайынны чылдырлар
дээр, империализмдин эне-
реаксылыг бөлүктөрүнүн со-
циализмге удуур «ыдыктыг
походту» организастаар дээр
оралдажышкынынын үсө
шавар дээр демиселде иде-
гелдиг камгалал болуп ту-
рар.

Бөгүн америк импери-
ализмдин милитарисч бөлүк-
теринин политиканын са-
рылы чоту мырнын келе-
дери. Рейтанын администра-
циянын халун эртти
айылыдыг хелденкинирине
делегейн үгүлүчүлүн дык-
зыгышкынынын байдалы-
на туруп турар. АКШ деле-
гей милитаризмдин болгаш
тероризмдин төвү алган.
Ол делегейдин кайы-
даа девицкээрде өске ку-
рулелерин херектеринге
хотулаалар эрген бодунга
тылсып алган. Ол сорулга-
биле делегейин 32 чуртун-
га 1500 амыл шериг база-
дарын болгаш шериг объек-
тилерин АКШ тургузуп ал-
ган.

Боо-чепсекти, бир-ле ду-
гаарында, ядролук боо-чеп-
секти, ол дүгүлө чоту көвү-
дөтүр турар, оон сорулгазы
ССРЭ биле АКШ аразында.
Варшава Керээзи биле
НАТО аразында тургусту-
ган шериг талазы-биле дең
чорукту чүгүлө, делегейге
тегирлендир тургустуң чепи
алгаш, бодунун тура-соруун
өске улустарга албааары
болуп турар. Ол авантис-
ч политиканын үндөзүн
кылдыр Совет Эвилели-биле
болгаш Варшава Керээзинин
өске күрүленин-биле «дорт
үдүр тутчурун» агресци
доктриназын алган. Алаа үн-
делээш, АКШ-тын чепсек-
ти күштеринин бүгү хевир-
леринин чаарты чепсекте-
линишенин калбак про-
грамманын боттандырып эге-

дээр, ол дээр америк
улус чүгүлө 1985 чылдан
1989 чылга чедир бестин 2
триллион амыл долларын
төлөп үнөр.

Тургузунуп келген бай-
далдарда Варшава Керээзи-
нин күрүлениндел боттары-
нын айыл чок чоруну кам-
галаар дугайында сагыш са-
дырылган өске орук чок
алаган. Айыл чок чорун
тун эң кол негелденин
бирозо болза, олар-биле
НАТО блокун аразында
шериг-стратегтиг дең чорук-
ту камгалал арттырары бо-
лур. Чеди социалистг күрү-
нелерин удуртукчу партия
болгаш күрүне амылдары-
ларын 1983 чылдын июнь-
да Москвага учуражышкы-
нында тайбынын болгаш
боттарынын айыл чок чо-
рууну эрге-ажыктарына
дүштүр социалистг дем
каттыжылганын чурттары
бодунун кынынга шериг та-
лазы-биле тегирлендирини
кажандар, канчал-даа бол-
лук бас деп амыл-биле ме-
делген. Ол дээр НАТО
болгаш Варшава Керээзинин
чурттарынын аразында кол
болгаш принципалдыг ай-
тырыг, ол делегейин са-
дым-чолунга дыка укун-ду-
залыг.

Ортакмы мырныкылдын
америк ракеталарын Европа-
да экип тургузуп турары-
биле холбаштыр Варшава
Керээзинин кирилгелери
чурттал боттарынын айыл
чок турар байдалын быжык-
лаар. Каттыккан Чепсектиг
Күштерин хөгжүдөр болгаш
сайгаргайында талазы-
биле немелде хемчеглерин
алыр учурага таварышпал.
Варшава Керээзинин Ор-
ганизациязын тургускай хүн-
ден бээр өртөн чылдарын
дүргүзүндө амылчыл чурт-
тарын коммунистг болгаш
ажыктын партияларын
база чакыратыны доктаа-
мал садып салышкынынын,
хамкыктын мурунда. Поли-
тиктиг консультативтиг ко-
митеттиг, национал болгаш
каттыккан командалык чер-

леринин камгалал министр-
леринин комитетинин амыл-
чорудулганын амылдар
инитиел системаны бугуру
социализм камгалаарынын
алдында аажок улуг ин-
тернационал сорулгазы
шиптирлелген. Каттык-
кан Чепсектиг Күштерин
тургускай, шериг талазынга
кады амылдарынын соци-
алистг эвилелденин
байдалында эң чотумчалыг
хевирлерин болгаш аргалары
ажылдап кылган.

Каттыккан Чепсектиг
Күштерин шынар байдалы-
нын кол көргүзүлүшү —
эвилелдин шериглерин бол-
гаш флоттарын дайынчы
белен чоруп белидеринге
үгүлүк кичээш салып
турар. Каттыккан Чепсек-
тиг Күштер ботун боо-чеп-
сектиг болгаш техниканын
эң чаа хевирлер-биле чеп-
селген, чотум указы-биле
алырга, кезектерин бол-
гаш каттыжышкынынын
ховар дээр организастыг
тургузугул, шериглеринин
болгаш флоттарынын беле-
келенин эки денелдиг, со-
циализмге берилген кал-
дар-биле четчелелген. Со-
циалистг дем каттыжыл-
га чурттарынын айыл
чок чорун камгалаарына
боттарынын белен чорун
эвилелдин амылдарын шер-
иглер болгаш флоттар
күштери каттыккан каш-даа
өөрөлгөлөргө көргүсүн.

Каттыккан Чепсектиг
Күштерге тускайлаан шериг-
лер болгаш флоттар күш-
тери дыка хей чүгүлө та-
лазы-биле АКШ-тын болгаш
НАТО-нун авантисристг по-
литика-биле тодалгайла-
тылып турар чаа байдал-
дарда социалистг дем кат-
тыжылга чурттарынын кам-
галал негелденин таарыш-
кай тургун дээр, оларын

Генерал-лейтенант М. ТИТОВ, Варшава Керээ-
зинин кирилгелери Каттыккан
штынын начальниги
оралакчымы.

улам ынай хөгжүдөрүнче
болгаш сайгаргайында
рыпче уланган хемчеглерин
ап турар.

Ол хемчеглер өске чурт-
тарын айыл чок турар
байдалдарына карама
чедирбес. Ол хемчеглер харын
делегей байдалын чотуну-
дарыпче, тайбынын кам-
галаарына болгаш камгала-
рыпче уланган. Каттыккан
Чепсектиг Күштер — улам
күштүгү, оларнын белекелди
бедик болгаш тудуңна, кү-
чүлүг дайынынын эвилел-
чи күрүленин коллектив-
тиг камгалаарынын
шылтан көөр дээр аржакы-
нөз баскылар, тайбынын
камгалаарынын мадгалыга
улам улуг болур. Импера-
листг агрессияга моонлак-
ты туугузуң шыаар аржы-
енин кийи күштер кошкоп
берген азы балаларын бе-
ген турар харын ындаг аг-
рессия болгаш аргалар
болу бээрин чотунуң тур-
жулазы херекчел турар.

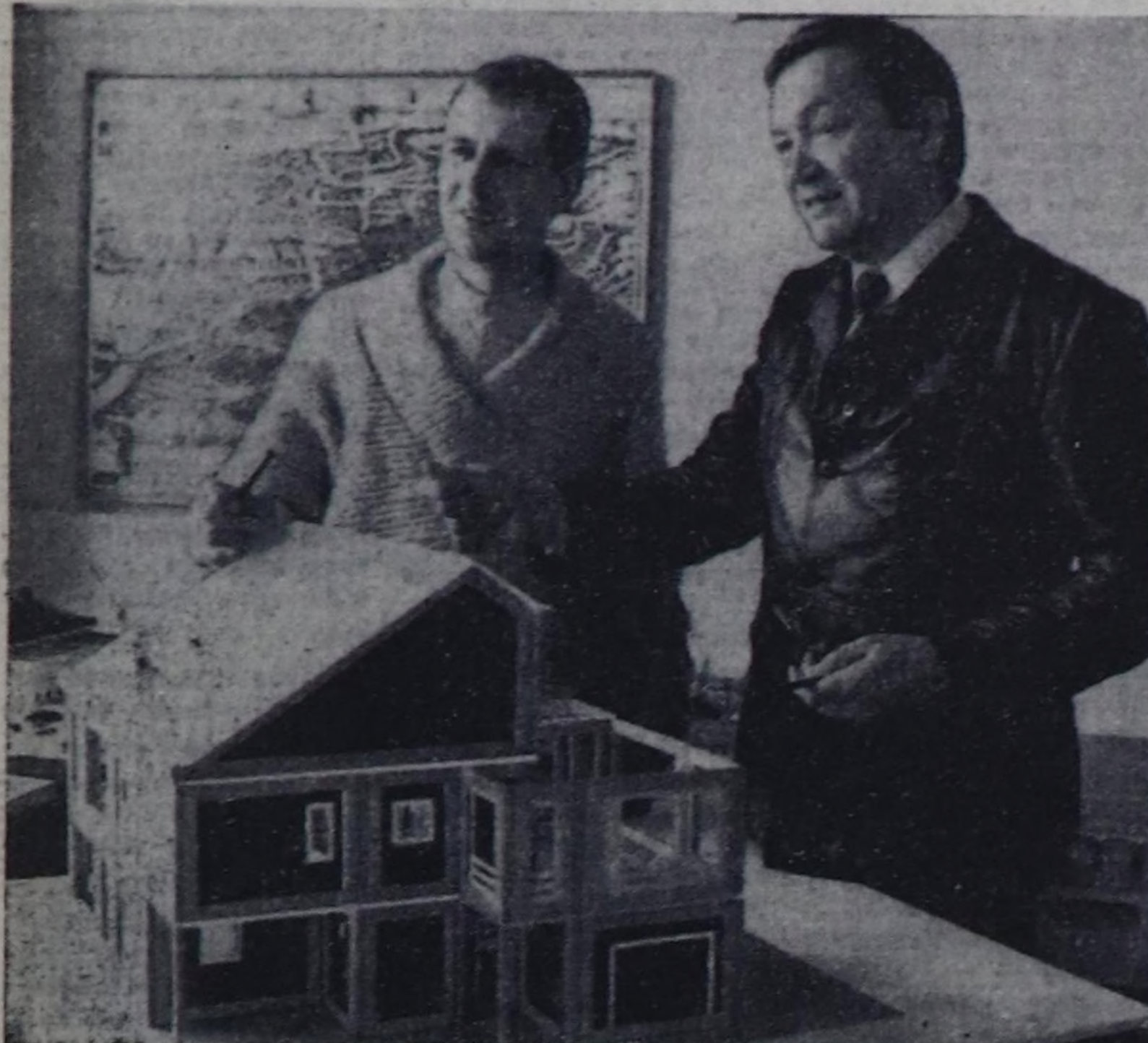
Ындыг түвө болгашын
дээр Варшава Керээзинин
кирилгелери күрүленин
коммунистг болгаш амыл-
чы партиалары база чакы-
тары боттарынын Каттык-
кан Чепсектиг Күштерин
быжыгалаар дугайында ү-
гүлүк сагыш салып турар.
Боо-чепсек талазы-биле со-
вет-полыша ахы-дунга өзү-
нүн тураскаалын Рязань
ажылдып турда, ССРЭ-нин
камгалал министрин Совет
Эвилелинин Маршалы Д. Ф.
Устиновтун чугаалаанын бугу-
лар алдыга, бистин чуртта-
рымын айыл чок чорун
болгаш камгалаары аржы-
кандыг-даа агрессор бодуну
күжүн бистин чурттувче
халлаашкы-биле шөрүзө деп
диптиксес — шак ындаг де-
нелде түбүп келген болгаш
турар-даа.

ССРЭ-нин НОК-тун медеггелин деткивишаан

ЛОС-АНДЖЕЛЕСКЕ ОЙНААРЫ БОЛДУНМАС-ТЫР

Олимпиада хартиясында
чугаалааны: «Олимпиян
шымчээшкенин сорулгазы
аныктарын бот-боттары
эки биличирин болгаш на-
йыралдыг байдалына кижи-
зидери болур, оон-биле де-
лелдей эки болгаш тайбын
болурунга дээрлар.
«Херек кырында АКШ-та
чүгү болуп турары? ССРЭ-
нин болгаш өске-даа соци-
алистг чурттарынын спорт-
тарынын Оюнаары кирил-
гелери удуур калбак кампа-
ни чорудуп турар. Мен-даа,
ССРЭ-нин шилдик коман-
дазында мээр эштерим-даа
дадыкында спортка ханды-
шыдылардан, оон иштин

де АКШ-тан база чүс-чүс
чагаларын ал турар бис.
Чагаларын хей кезин
аныктардан көзү турар. Со-
вет спортчулар-биле найы-
ралдарын күзүп турарын
ол чагаларда бижээн. Оон-
биле кады кыянын болгаш

ЛИТВАНЫН СТУДЕНТИЗИ-ДЕЛЕГЕЙ
КОНКУРУЗУНУН ПРИЗЕРУ

Литва ССР-нің Курене-нин уран чүтү институтунун архитектура факультетинин доокуучу студентини Эвалдас Аломонис Парижге болган архитектураларын делегей конкурзуунун кол шаңнадарынын бирээсин чедип алган. Архитекторларын делегей аныкка ол конкурсу-ту ЮНЕСКО-биле кады ор-ганизастаан.

Тускай модульдардан чыгып элээр ар-биге ба-жыны тударынч төлө-лелин Вильнюстун студен-тини санаалда. Бажаңдар-ны тударын төлөвлө-лөш болган тудуун дүргөн бол-ган шынарлыг чорудар ар-ганы студентинин төлө-лелин берип турар.

Ол конкурсуу шаңна-ларын Совет Эвалелинин алды

студенттер бригадалары ба-за чедип алган.

ШТУРКА: Эвалдас Ало-монис бодунун удуручуу ССРЭ-нин улустун архитек-тору. Ленинни шаңнадыг лауреады Витаутас Чека-на-с-биле кады тудат төлө-висинини чыныда.

В. ГУЛЕВИЧНИННИН ФОТО-зу. СЭТА-ның фотохроникасы.

НАЙЫРАЛГА ТУРАСКААТКАН

Дерзиг-Аксы дузалда шко-лазынын башкылары район көрүдөйгө белеткенип ту-дар.

Эр улус ансамбли И. Ду-наевскийниң «Бердинден келген мен», А. Тавовтун

«Тарлашкын» деп ырларын, хылдыг хөгжүм оркестринин тыва, орус, украин аял-ларын күчүктөткөн чон адыш чаксап хулапп алган. Ыр-хөгжүм ансамбли база аяч туткан. Хорэкселер ансам-блиниң күөсөлдөдүн. «Че-

чектел-ле, төрөз Тывам» деп литература-хореограф-ты көрүдүзүн көрүкчүлөр сеткил хайнышкынын ху-лөзөп алган.

Д. БИЧЕОЛ. Каа-Хем район.

ЮЛИАН СЕМЁНОВТУН ПОЛИТИКТИГ РОМАННАРЫ

— Детективтиг жайгача ажылдарына ынак кижик-мен — деп, совет разведчик Исаев-Штирлицтин билдин-гир омур-хевирин тургускан чогаалчы Юлиан Семёнов чутаалады. — Детектив кн-тэингилер боданынчы, ажил-херекти шалпынчы се-тирил алырчыне албадап турар. Детектив демократ-чы.

ССРЭ-де политиктиг ро-манын хөгжүдөдүн, ылангыч политиктиг детек-тивтиг хөгжүдөдүн «Сем-нашчат мгноений вестны». «ТАСС» уполномочен зая-вить» деп тоожуларын 53 харлыг авторунун киниген улут-хуузу эвэст эвес. Юлиан Семёновтун колдуун-да-ла нинти тиражы 20 мил-лион ашкан бүгү чогаал-дын экраннычкан.

1973 чыл Семёновка улут чедикширинин чыгы бол-ган. Телефилмдин тургу-чузу Татьяна Леонова-биле болган кол ролдун күөсө-дикчиини Вячеслав Тихоно-в-биле кады ол өөрүшүнү улушкен. Совет хорулар-нын кудумчулары мурунда-гы турганын деңизерге, он ийи кезже дүргүзүндө хайнышкынын эвэзжээн тур-ган. Ооң чылдаагы бил-дингир: «Семнашчат мгно-ений вестны» деп хой серия-лыг кинону Топ телевидени-

ни көрүзүп турганы ол. Юлиан Семёновтун чутаа-гы-биле алырга, Исаев-Штирлицтин омур-хевир — чыгып бодаттыг омур-хе-вир болуп турар. Ону тур-гузарына кол идиг — архив документири болган. Со-вет разведканын кол тер-гигинери — Рудольф Абел-дин болган Николай Ку-нецовтун, Рихард Зоргеини болган Лев Маневичинин омур-хевирлерин ол ажы-лаан.

— Архивтерге ажылдап турган, мээни таварышкан төртүмдө арс-мадылгы кижилер ажылдап турган болду. Айымадыг чоруктар-биле донтаамал долдунган оларын амыдыралы, олар-нын сагыш-сеткили, бодал-дары мадырлыг чорук-биле ханы холбашкан болган ам-гы салгалга удегер-чижек болуп аатар.

Штирлиц дугайында чаа-чаа чогаалдар бижирини номчуучулар Юлиан Семё-новтан каш чыл улаштуу негезин тургууш. Ол диле-лөргө харыы кылдыр «При-казано выжить» деп тоожу-ну чоокта чаа ол үндүргөн. Ында Исаев-Штирлиц база-ла амы-тынга улут айымы-дыг ажылын кылып турар. Ол тоожунун уланычы а-м удавас көстүп кээр.

— Ам ооң-биле Штирлиц-

тең шынап-ла адырыланым ол (бөгүн ооң хары 80 аш-кан 6 0 л г а й) — деп, Юлиан Семёнов муңгаргай чутаалады. — Ону ам чаа мадыр — журналист Сте-панов содуур апар.

«ТАСС» уполномочен зая-вить» деп тоожуда ол чаа мадыр кижил турар кыл-дыр чогаалчы көргүскөн болгай.

Моон мурунда төөгүчү чоран, кабинетте ажылдап оран чогаалчы кижиге «раз-ведчиктеп ойнаары» белен эвес хире. Ынчалдаа Юлиан Семёнов кабинетте-де ажылдап оран чогаалчы эвес делегейни ол колдуун-да-ла эрип калкан, бөм-бүрүктүн эң хайнышкынын черлеринге — Лаоска, Вьетнамга, Чилиге, Афга-нистанга чоруп каапкан; поли-тиктиг улут «бодушкуну» ол көргөн, политиктиг эң улут ажалдыктар-биле ужуражып калкан.

— Мен чүткө чогаалчы эвес, а журналист кижик бол-гай мен — деп, ол чутаалады. — Хой чылдар дүргүзүндө «Огоньтун», «Литературная газета», «Правданын», «Известиянын» корреспон-дентизи болуп ажылдаан мен.

Журналистикага сонуур-галым ам-даа улут — деп, ол уламчылады. — Ийи чыл дү-ргүзүндө корреспондент болуп

командировкаже чорбайн, чалгааран наар-дыг мен. Тренинг чокта спортчу-биле дөмөй-ле...

«Встреча» деп номну би-жирин чогаалчы бодат ал-ган. Семёнов-журналист о-ну бижирин-биле ужура-жып, чутаалашканынын арасында Хо Ши Мин бол-ган. Сальвадор Альенде, Альваро Куньял болган Күрт Вальдхайм, Долорес Ибаррури болган Эдвард Кеннеди, Дэвид Рокфеллер болган Марк Шагал бар. Эске хевирини ужуражыл-ганы база бар: гитлержи Германиянын экономика ми-нистри чоран Альберт Шпеер, фашист өлүрүчү-лерини бирөөсү — Отто Скор-цени...

Юлиан Семёнов детектив жанрынын чүткө сонуурга-чызы эвес, а ол дугайында чутаа болу бөзөгө, шут-ла кыптыга бээр кижик. Ындыг ийи чутаа үзүндө ол хе-нертен мынча азын: «Детек-тив бижирин баштайгы чо-гаалчы болза... Аристотел, а ийингиз — Шекспир бол-гай».

Семёновтун баштапканып турары ол бе дээрзин бил-ип алыры белен эес-даа болза, ооң чутаазын дынаары ке-ээде солун.

— Детектив жанрынга ынак-даа болуурда, ботта-рынадын бижирин чогаал-да

рынадын политиктиг роман-нар азы политиктиг хрой-калар деп алап турар бол-гай силер...

— Мен совет политиктиг романын төлөзөкчизин деп америк энциклопедияда адаан. Жорж Сименон мээ-ниң чутаалажы ора, мен төөгү романын бижирин ки-жи-дип сен диди. Ынчалда-да хамык учур оон адын-да эвес болгай. Детективтиг чоокка чедир-ле шоолут үнө-лөсөй, оңу ийиги чертеңи чогаалы кылдыр саап чора-ан. Ам ол үнөлдөңи өскө-рилгени дыка аң-дир...

— Совет детектив жанры барыын чүткү ол жанры-дан чүткү-биле ытталдыр?

— Барыын чүткө ыттал-дыр, кем-херек үүлдөдүзүн болган кем-херек үүлдөдүн майтаан хевирлгөр көргө-зөр чорук бисте чок. Совет чо-гаалчынын кем-херек үүлдө-дүкчигинге хамаарылгаан аныг: аде киизидилгеня оңу кымга-даа халыгмаан. Бүгүчүз белеткитилгенич пропандаалап турары ын-дыг үүлдөргө совет детек-тив удууланштыр тудуп турар. Ынчалдаа таала-ныг совет детективтиг Ба-рыын чүткү талантыг детективинге удууланш-тыр салып болал менде чок.

Николай НАЗАРОВ. (ПМА).

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

«Ак-Тургу» совхозта Ке-пеек Ховалыговна Сагаан-нын эргелекчилэин «Хүнчү-геш» асли-сад чүткө үл со-вохта эвес, а районда мур-накчы коллективтериниң бирээзи. Ында чаштарын үш бөзүкө чарган. Ук бөзүк-терде уругтары шупту тус-кай эртемниг башкылар өө-редип, кижизидип турар. К. Х. Сагаан чаштарын кижизидер ажыла бараан бо-луп, найыралгы коллектив-ти удурутуп турар. Коллектив он бирги беш чылдыг эр-тең үш чылдарда районда чаралашкы социалист чарыкша удаа-рада шапнал-дыг черлерин ээлеп, макта-дып келген. К. Х. Сагаан чүткө онаашкан ажылынга

кызымак эвес, а идекпейлг хой-ничи. Ону Ак-Тургу көдө Советдин депуатдыг ийи удаа соңуп келген, суурда хөжөкөнөр чөвүлө-линиң кижигуш. Ол ажыл-дарын Кеппек Ховалыговна ак сеткилдин-биле күөсөдип чорур.

«Хүнчүгеш» асли-садта музыканың, чуруганың, танцынын, даарыны-бык-жанын болган санын, орус-тыва дылдарын болгуми-ни ажылдап турар. Кижизид-ип башкылар уругларын «Экин», «Байыраг» деп өстөрдөп эгелеш бүгү-лө өөредип солун чүткөдөргө ажылдап турар. Музыка баш-кызы К. Бегзиниң шудургу

ажылын демделгесе арга чок. Ол дыда чеди чыл ажалдап турар. Ынчалаш сардикте бичи чаштарын арасында ыражыларын хой болуп турары таварыла эвес.

Бичи чаштарын култур-луг аажы-чанга өөредирге оон алгыда башкы Е. М. Монгуш, Б. Д. Калындун уругтар ажаакчызы Мария Матпан, Елизавета Кошкар-оол даш өскөлерин-даа кинирп чорур улут улут.

Коллектив кижигушери асли-садтыг нотаганыдыла-ныче удуг кичиңгейни са-лып келген. Амгы үеде олар чектер, ыштар олуттур чөвүлөк белеткен ат-кы-ныр. Найыралгы коллектив Совет Тываның 40 чыл оон чедикширингилг уткуур со-рулгалыг ажылдап турар. С. СОТНАМ.

АЖЫКТЫГ ДЫШТАНЫЛГА

Черби школа-интернаттын эскен классчылары, бистер эки өөредилгенис, хой-ничи ажылдагы идекпейлг кыр-жилгенис дөзөп бө чылын Төрөн чуртувустун найысма-лы Москвага баар аас-кежиктиг бодуусу, Москванын агаар-бодуун радио, телевизордан дынап, чоругурун-га ык белеткенген бис.

Башкыларымыс С. С. Седенбал, Б. Д. Балчы-оол, В. Ч. Даржаа олар-биле Абанага келгеш, поезд-биле Москваже чорутуус. Узун оруктуң эртенни-даа бил-бөз бис. Кижин бурзуу орук демделгенин кылып чоруд. Москвага келгеш, В. И. Ленинниң Мавзолейин, Улус ажил-аттыгын чедикширинингилг делгелгенин, аны-бүрү динг амытанарыг зоопаркты, метрону сонуургап көрүдүс.

Л. ДАРЖАА. школа-интернаттын өөреникчизи.

АГААР

Кызыла чута булуттаар, соңу-барыын чүткен хат күштелгенде секундада 18—23 метр чедер. Дүне 9—11, хундуз 23—25 градус чы-лым.

МАЙ

15. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Уе», 8.40 — «Эртен-ги гимнастика, 8.55 — «Эртен-меделөөнөк протест», «Шал-тай-болтай», 9.25 — «Порожний рейс», Уран-чечен филм, 10.05 — «Милда мээң бажы-ны, Н. Ескалиева ырлар, Фильм-хорештер, 11.20 — Мед-зээр, 11.25 — Чалсар, 14.15 — Медзээр, 14.30 — Чуртук документаалыг филмдер сту-дентилер, «Алжир три креста», «В ритме времени», 15.35 — «Знак и мей», Өөреникчилерге өртем-өөредилгелер дамчыдала, 16.10 — «Купалинка», Фильм-концерт, 16.40 — «Робертан о авертата», 17.10 — «Шүлүк то-гоалы», С. Горюхины, 18.10 — Делегейниң чада-терге чары-жн, Чехословакиядан дамчы-дала, 18.30 — «Ушастик и его друзья», Музыфилм, 18.45 — Бөгүн делегейде, 19.00 — «Адрес подвига: «Газли», 19.50 — «Государственная граница», Уран-чечен филм, 20.00 — «Мы наш, мы новый», 21.00 — «Иду на по-мощь», Далайжы камгалакчы-ларын албанын дугайында документаалыг телефилмдин премьерасы, 22.30 — Р. Ру-бинштейн, Балетная музыка нтс оперы «Фарамор», 22.45 — Бөгүн делегейде, 23.00 «Твор-чество народов мира», Океан-ны уластарын уран чүтүл, 23.30 — 01.20 — Футболга де-легей маргылаады, Филмди-дингил болган ССРЭ-нин ши-лидек командалары, Фильм-ди-хадан көргүзөр.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Эртенги гимнастика, 8.15 — «Путешествие по Ко-стому», Документаалыг теле-филм, 8.35, 9.35 — Физика, 10-гу класс. Физика болган эртем-техниктиг революция, 9.55, 13.50 — Француз дыл (Чылдыг үелери, Агаар), Өө-редилгениң бирги чылы, 10.05 — «Пролетар, пролетар, про-летар», Ф. И. Тютчевтиң по-этикамын ажыл-чорудуга-зы-ның дугайында, 10.45, 12.05 —

Ботаника, 5-ки класс. Унүс-дотуу организм, 11.05 — «Ав-томатизация: проблемы науки и внедрения», Бирги дамчыдал-га, 11.35 — «Шидыра школа-зы», 12.25 — Төгү, 4-ку класс. Ада-чуртуктун Улут дайынның анык мадырлары, 12.55 — Башкыга — музыка кичээл, 5-ки класс, Ийиги дамчыдал-га, 14.20 — Эртем-непердегил филмдер, 14.50 — В. В. Ма-ковский — туруктуу, 15.35 — РСФСР-ниң үрөк хөгжүм ор-кестри ойнаар, 16.05 — Медзээр, 16.10 — 18.00 — Чалсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Медзээр, 18.15 — Телевидение болган радио-дамчыдалга талазы-биле Тыва АССР-ниң Курене комитет-иниң симфониялыг оркестрини ойнаар, 18.45 — «Поезд бо-го, жини», Телефилм, 19.15 — «Азия төвү», 19.45 — Телемдээр, 19.55 — Чар-лаалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уду-нар, чаштар!», 20.15 — «Вес-на идет, весне дорогу», Кыя-ко-конт, 21.00 — «Уе», 21.35 — «Пирогов», Уран-чечен филм, 23.05 — 23.50 — «Аллегор», Фильм-концерт.

16. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Уе», 8.35 — «Эртенги гимнастика, 8.55 — «Робертан о авертата», 9.25 — «Государ-ственная граница», Уран-чечен филм, 9.55 — «Мы наш, мы новый», 1-ги серия, 10.30 — «Ан-чорукчулар-нын клуву», 11.30 — Медзээр, 14.15 — Медзээр, 14.30 — «Партиз» деп документаал-дыг телефилмдин премьерасы, 15.20 — Хойдууру билр сен бе? 15.50 — «Черде, дээрде болган далайла», 16.20 — Бистинг корреспондентилери-вис чутаалап тур, 16.50 — «Ха-рымылар, горнистер!», 17.30 — Неделя дүргүзүндө спорт, 18.00 — «Беречь толиво», 18.30 — «Кустана», Докуме-нтаалыг филм, 18.45 — Бөгүн делегейде, 19.00 — Бистинг чада-терге чарыжы, 19.50 — «Государственная граница», Уран-чечен филм, Бирги филм — «Мы наш, мы по-вый», 1-ги серия, 21.00 — «Уе», 21.35 — Театр мемуар-лары, «Театр — мээң бажы-кым», ССРЭ-нин улусту ар-тистери А. Степанова, М. Прудкин, В. И. Немирович-Данченко дугайында, 22.30 — Көрүдө-конкурс, Даугапи-с хоорайның үрөк хөгжүм ор-кестри ойнаар, 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Эртенги гимнастика, 8.15 — «История деревенского человека», Документаалыг филм, 8.35, 9.35 — «Астрономия, 10-гу класс. Эртемчег дугайында чүткү билер бис, 9.55, 12.55 — Немет дил, Өө-редилгениң бирги чылы, 10.05 — ПТУ сүргүзүлдеринга, Физика Механиктиг каагылаар, үш, 10.35, 11.35 — М. Серван-тин, «Дон Кихот», 6-ги класс, 11.05 — «Автоматизация: эртемниң болган шингээл-гениң айттырлары», Ийиги дамчыдалга, 12.05 — Музыка, 6-ги класс, С. Прокофьев, Балет «Золушка», 12.35 — Бойдус эртеми, 2-ги класс, Арыгда ба-зыл ор мен, 13.25 — «Школа Матпикти», 14.10 — «Өг-бүлө болган школа», 14.40 — Михаил Стелмак, Чогаалдарын арынардында, 15.25 — «А чаа чутаалап билер», Фильм-кон-церт, 15.45 — Медзээр, 15.50 — 18.00 — Чалсар, 18.00 — XI делегейниң музыка фести-валынын ССРЭ-ге ажы-дышкыны, 19.20 — «Тамчы-ктыг удунар, чаштар!».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Орус дылды өө-ренип тур бис», Национал шко-лазын бирги классчыларга теле-школа, 19.55, Музыфилм, 20.05 — «Делегей байланын до-пукуула», 20.20 — «Азия тө-вү».

МОСКВАДАН

21.00 — «Уе», 21.35 — «Схватка», Уран-чечен теле-филм, 22.40 — «Пирогов» бешер ижеменин, Эртем-непердегил филм, 23.00 — 23.25 — Сугта поло ойнаары-нын делегей маргылаады, Грециянын болган ССРЭ-ниң ши-лидек командалары.

17. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Уе», 8.40 — «Эртен-ги гимнастика, 8.55 — «Лес-ные путешественники», Музы-филм, 9.15 — «Государствен-ная граница», Уран-чечен теле-филм, Бирги филм — «Мы наш, мы новый», 1-ги серия, 10.20 — Харымылар, горнистер! 11.00 — Медзээр, 11.05 — 14.15 — Чалсар, 14.15 — Медзээр, 14.35 — Эртем-не-пердегил филмдер, 15.15 — Паустовскийниң номчул ора, 16.15 — Эриг Азербайжан музыканың театры, «Ирс», 16.45 — «До шестидесяти и старше», 17.30 — «Шидыра школазы», Разыдыглар клас-зы, 18.00 — Д. Кабалевский, Концерт, № 2, 18.30 — «Пой-дем, увидим», Документаал-дыг телефилм, 18.45 — Бөгүн делегейде, 19.00 — Делегейде

ниң чада-терге чарыжы, 19.20 — «Миллионнарын ленинчи университети», Школа — киниян чогаа-дыкчы идекпейлг тургу-тууларынын эң кол чадазы, 19.50 — «Государственная граница», Уран-чечен теле-филм, Ийиги филм — «Мирное лето 21-го года», 1-ги серия, 21.00 — «Уе», 21.35 — Тайынч болган аныктар, 22.10 — РСФСР-ниң улустун артык Ю. Ма-русиныниң концерти, 22.40 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Эртенги гимна-стика, 8.15 — «Протесты Ко-новалова», Документаалыг филм, 8.35, 9.35 — Физика, 6-ги класс, Энергия бол-ган ажыл, 9.55, 12.35 — Испан дил, 10.05 — «Зна-ние — сила», Эртем-неперде-гил журнал, 10.35, 11.40 — И. Гетс, «Фаст», 9-ку класс, 11.45 — «Автоматизация: эртемниң болган шингээлгениң айттырла-ры, Ушкү дамчыдалга, 12.10 — Зоология, 7-ги класс, Ч. Дарвинниң эволю-сун теориясы, 13.05 — «Во-енрук Барановский», Мос-кваның № 167 школазынын шериг удурутуктууну дугайында телеочерк, 13.50 — «Этот горячий мир», Эртем-непердегил филм, 14.10 — «Отпуск, который не состо-ялся», Тайылбыр оиниктер-луг уран-чечен филм, 15.25 — Делегейниң музейлер ху-лунге, «По музеям мира», Кинотайылбыр, 16.10 — Ме-дзээр, 16.15 — 18.00 — Чал-сар, 18.00 — Медзээр, 18.20 — «Тарханы», Доку-ментаалыг филм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Спорт», Совет Тываның 40 чыл онга ту-раскааткан чайгы спартакиа-да, Додо хуреш талазын-де республиканың бирги че-ри дош маргылаа; 19.00 — «Служат братья на грани-це», Телефилм, 19.15 — «Азия төвү», 19.45 — Теле-мдээр, 19.55 — Чарла-дар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг уду-нар, чаштар!», 20.15 — «Дем каттыштырыламы», 20.45 — «Ярмарка цветов», Документаалыг телефилм, 21.00 — «Уе», 21.35 — «Схватка», Уран-чечен теле-филм, 22.40 — «Пирогов» бешер ижеменин, Эртем-непердегил филм, 23.00 — 23.30 — «Силер ону шыдаар си-лер».

18. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Уе», 8.40 — Эр-

теги гимнастика, 8.55 — Музыфилмдер: «Бойбк в гостях у Барбоса», «Подарок для самого слабого», «Привет мартышке», 9.25 — «Государственная граница», Уран-чечен телефилм, Ийиги филм — «Мирное лето 21-го года», Бирги сериясы, 10.30 — «Бистинг кыл. Бистер ышкып-ыл, бистер эртык кыл», 11.30 — Ме-дзээр, 11.35 — 14.15 — Чал-сар, 14.15 — Медзээр, 14.35 — «Веш чыл — кижик бурзуунге», 15.15 — Орус чутаа, 15.45 — Концерт, 16.15 — «Сырап», Документаал-дыг телефилм, 16.35 — Москва болган москвалык, 17.05 — Тоолдун аалчызы, «Седьмой джиг», 18.30 — Совет музыканың концерти, 18.45 — Бөгүн делегейде, 19.00 — Эртем болган амы-дырал, 19.30 — Литон ССР-нин коллективтериниң кон-церти, 19.50 — «Государ-ственная граница», Уран-чечен телефилм, Ийиги филм — «Мирное лето 21-го года», 2-ги серия, 21.00 — «Уе», 21.35 — «Цирк зажег огонь», Уран-чечен телефилм, 22.50 — Мотокросска деле-гей чемпиондалы, 23.25 — 23.45 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН
8.00 — «Эртенги гимна-стика, 8.15 — «Күш-ажылы хун соонда», Документаалыг телефилм, 8.35, 9.35 — География 8-ки класс, Ор-тада Азиянын экономика-тын дугайында, 9.05, 12.30 — Англи дыл, 10.05 — ПТУ сүргүзүл-деринга, В. В. Маяковский, «Мое открытие Америки», 10.35, 11.40 — Музыка, 6-ги класс, Д. Д. Шостакович, 11.05 — «Автоматизация: эртемниң болган шингээл-гениң айттырлары», Дорт-ну дамчыдалга, 12.10 — Бойдус эртеми, 4-ку класс, Динг амытанарын аны-лар, 13.00 — А. П. Чехов-до болган оон «Робинзон Крузо» деп ному, 13.55 — Бистинг салдымыс, 14.55 — ССРЭ-нин монументалдыг уду-нар чүтүл, 15.25 — Оперет-та артистериниң концерти, 16.10 — Медзээр, 16.15 — 18.00 — Чалсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сыдыкчыгаш», Бүтү-эвэлдиг В. И. Ленин аттыг пионер организаци-зынын турттугун хунгө ту-раскааткан, 18.30 — Теле-филм, 18.50 — «Азия тө-вү», 19.20 — Телемдээр, 19.30 — «Делегейниң музейлер хунгө уткуш-тур», Тыванын Алдан-Маа-дыр аттыг чурт-шинчилел чүеийинде.

</